BIBLIA DE LA BLAJ (1795) ŞI PROBLEMATICA TRADUCERII*

DRD. ANA-VERONICA CATANĂ-SPENCHIU
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
anaspenchiu@gmail.com

Abstract: The first translation of the *Bible* into a culture is considered to be one of the most important moments in the evolution of civilization and in the same time the most difficult one for the translators of the sacred texts. The first complete translation into Romanian of the Holy Scriptures, the *Bible* of Bucharest (1688), dominated the Romanian language area for 107 years until the appearance of the *Bible* from Blaj, translated by Samuil Micu and printed in 1795. The translation of the sacred texts is strongly influenced by the existence of a previous religious traditions, the translator in this context is restricted by the expectations of the receptor and in the same time is very motivated to show a higher quality version of the original. This was the case of two fundamental religious texts: the *Bible* from Bucharest (1688) and the *Bible* of Blaj (1795).
Keywords: *Bible,* Samuil Micu, translation techniques, notes, options

1. Considerații generale

Biblia este „un text literar de mare amploare, de la universalitatea temelor la bogăția lexicului şi varietatea stilurilor" (Anania 2008: 5), iar traducerea sa a însemnat pentru multe dintre limbile europene moderne „piatra de încercare şi începutul variantei lor literare", reclamând permanent „un tip de abordare şi traducere special, cu limitări şi implicații culturale, confesionale sau politic-ecleziale, dar şi lingvistice majore" (Munteanu 2009: 41). La începuturile limbii noastre literare au stat traducerile, iar Nicolae Milescu şi Samuil Micu pot fi considerați, alături de cronicari, a fi traducători şi întemeietori ai unei limbi de cultură, într-o perioadă în care limba română era „un simplu jargon de traducere, sufocat de calcuri semantice şi într-o haină sintactică ori prea strâmtă, ori prea largă" (Munteanu 1987: 8).

Întâia traducere a *Bibliei* într-o cultură pe cale de a se constitui este poate cel mai important moment în evoluția unei civilizații şi în acelaşi timp cea mai grea încercare pentru traducătorii textului sacru. Prima ediție integrală în limba română a Sfintei Scripturi, *Biblia de la București* (1688), a dominat spațiul cultural românesc

* **Acknowledgements:** This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

BDD-A19615 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

timp de un veac, până la apariţia *Bibliei* tălmăcite de Samuil Micu şi tipărite la Blaj în 1795. Traducerea textului sacru poate fi puternic influenţată de existenţa unei tradiţii religioase anterioare, traducătorul fiind într-un astfel de context restricţionat de aşteptările receptorilor şi motivat să înfăţişeze o versiune calitativ superioară celei iniţiale. Este meritul lui Andrei Şaguna de a fi evidenţiat în *Cunoştinţe folositoare despre Sfânta Scriptură*, ampla prefaţă a *Bibliei* apărută la Sibiu, din 1858, rolul deţinut de către *Biblia de la Bucureşti* ca text de referinţă pentru tradiţia biblică românească. Ierarhul sibian formulează în acest text o judecată de evaluare frecvent citată sau menţionată, afirmând că „limba Bibliei pentru un popor numai odată se poate face. Dacă s-au învins piedica cea mare a traducerii credincioase şi înţelese, şi dacă poporul au primit limba aceia, aşa zicând în însăşi fiinţa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o reînnoi şi îndrepta, aşa după cum ar fi reînnoit şi îndreptat traducătorul cel dintâi al Bibliei, de ar fi trăit până în veacurile lor" (p. VI). Dinamica evolutivă, în interiorul unei tradiţii lingvistice, a traducerii textului biblic ridică întrebări importante. Ar trebui o traducere precum cea realizată la 1688 să fie considerată un text standard pentru toate timpurile în cultura noastră? Ar trebui să existe versiuni intermediare şi revizuiri succesive ale textului biblic? După cum argumenta critic Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia de la Bucureşti* (1688) a devenit un „*textus receptus* de supremă autoritate în evoluţia tipăriturilor noastre sacre" iar „versiunile Bibliei în limba română, fie ele traduceri, fie revizuiri, se sprijină pe textul din 1688, un text pe care autorii acestor versiuni l-au folosit din plin"(Anania 2008: 6). Prin urmare, permanenta transformare a limbii determină pe revizorii succesivi să acorde o atenţie sporită soluţiilor adoptate, în acord cu nivelul de evoluţie atins de limba literară în fiecare etapă.

Considerată a fi o piatră de încercare pentru destinul cultural al lui Samuil Micu, o operă prin care este egalată şi, deseori, chiar depăşită traducerea pe care spătarul Nicolae Milescu o realizase cu un secol mai devreme (Pavel 2007: 93), *Biblia de la Blaj* (1795) a învins timpul, căci şi-a croit un drum destul de anevoios prin revizuirile mai mult sau mai puţin consistente până astăzi. Deşi subiective, două sunt motivele care îl determină pe Samuil Micu să se apuce de o astfel de „îndeletnicire" impresionantă: pe de o parte conştientizarea prezenţei cât mai rare în circulaţie a *Bibliei de la 1688*, iar pe de altă parte întunecarea graiului românesc. Plecând în demersul său de la exemplul pe care îl oferea *Biblia de la Bucureşti*, Samuil Micu revizuieşte prima ediţie integrală a Bibliei în limba română, realizând însă, în acelaşi timp, şi o nouă versiune, pornind de la textul grecesc al *Septuagintei* în ediţia Franeker[1] şi nu de la *Vulgata*, textul oficial al tradiţiei (greco-)catolice. Aşa cum observa Perpessicius, este o îndeletnicire firească la Samuil Micu „râvna aceasta de a unifica stilul şi de a turna graiul în expresii tipic româneşti"(Perpessicius 1986: 70). Deşi aparţinea unui unit, textul de la Blaj va fi utilizat pentru ediţiile ulterioare ale *Bibliei*: ediţia realizată în 1819, la Sankt Petersburg, ediţia realizată de episcopul

[1] Eugen Pavel şi Ioan Chindriş prezintă textul SEPT. FRANEK. ca fiind sursa B1795 în prefaţa ediţiei jubiliare a *Bibliei de la Blaj*. Această ediţie grecească ar proveni din fondul de carte al Bibliotecii din Blaj.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Filotei al Buzăului în 1854-1856, ediţia de la Sibiu, realizată de mitropolitul Andrei Şaguna, şi chiar ediţia sinodală din 1914, care reproduce *Biblia de la Blaj*, însă supusă unei revizuiri consistente. Astfel, Samuil Micu este considerat a fi co-autor al tradiţiei biblice româneşti, şi nu doar un alt traducător al textului biblic (Munteanu 2008a: 123-124).

2. Coordonate filologice şi traductologice

Septuaginta de la Franeker, realizată de elenistul olandez Lambert Bos, în 1709, este ediţia-sursă a traducerii lui Samuil Micu. Considerată a fi o ediţie erudită prin numărul impresionant de note de subsol, *Septuaginta* realizată de Lambert Bos face trimitere la numeroase traduceri ale textului biblic, realizând în acelaşi timp un discurs paralel, fiind prevăzută cu o prefaţă. Un exemplar din această ediţie se află la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române; deţine două hărţi, dar şi imagini ale unor pasaje biblice, realizate de Franciscus Halma.

Informaţii inedite despre sursele utilizate de către Samuil Micu în traducerea *Bibliei de la Blaj* ne sunt furnizate de către Eugen Pavel, în lucrarea *Între filologie şi bibliofilie*. Potrivit acestui cercetător, ediţia olandeză menţionată fusese stabilită prin confruntarea variantelor din *Codex Alexandrinus* (A), *Codex Vaticanus* (B), care datează din secolul al IV-lea, a versiunilor lui Aquila, Symmachos şi Theodotion, prin comparaţii cu *Tetrapla*, preluate din *Hexapla* lui Origen, printr-o paralelă critică între *Biblia Complutensis*, editată la Alcalá de Henares între 1514 şi 1517, *Biblia Aldina*, din 1518, de la Veneţia, cu ediţia derivată, tipărită la Frankfurt în 1597, şi *Biblia Romana*, apărută, sub auspiciile lui Sixtus al V-lea, în 1587 (Pavel 2007: 97). Pavel (2007: 119) a indicat în corpul *Bibliei* de la 1795 *Psaltirea* apărută la Blaj, în 1764 (reeditată în 1773, 1780 şi 1786). O glosă din Lev. 6:31 precizează examinarea de către Samuil Micu a unei surse slavone, identificată în ediţia din 1663 a *Bibliei de la Ostrog* (prima ediţie: 1580-1581), iar prezenţa în B1795 a *Rugăciunii regelui Manase*, inexistentă în ediţia Franeker sau în altă traducere românească, trimite la textul *Vulgatei* din 1592, retipărită în 1690 (Pavel 2001: 6). Există însă adnotări în B1795 care nu se regăsesc în aparatul paratextual al ediţiei Franeker, glose care fac trimitere la textul ebraic şi la textul latin al *Vulgatei*. Eugen Pavel indică o ediţie poliglotă îngrijită de Gui-Michel le Jay, apărută la Paris, în 1645, sau texte de tipul celor îngrijite de Brian Walton, la Londra, între 1653-1657. O notă redactată de către Samuil Micu la cartea Iona 4:5 face trimitere la *Parimiile preste an* ale lui Dosoftei, din 1683 (Pavel 2007: 101-104). Alături de cărţile introductive semnate de către Samuil Micu, aparatul critic al *Bibliei de la Blaj* deţine, alături de un impresionant număr de note, introduceri la anumite grupuri de cărţi şi la fiecare carte în parte precum şi rezumate ale capitolelor.

Septuaginta apărută la Frankfurt în 1597 este textul grecesc care a stat la baza traducerii Vechiului Testament de către Nicolae Milescu, alături de versiuni de control precum traducerea slavonă a *Bibliei*, tipărită la Ostrog, în 1581 şi *Vulgata*.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Manuscrisele 45 şi 4389[2] sunt textele premergătoare *Bibliei de la Bucureşti*. *Septuaginta* apărută la Frankfurt reproduce Vechiul Testament în ediţia publicată de Aldus Manutius la Veneţia, în 1518. Acest text a fost reimprimat la Strassburg, în 1526 (ediţia lui Johannes Lonicerus), la Bassel, în 1545 (ed. Hervagiana) şi apoi tot la Bassel, în 1550 şi 1552, precum şi la Frankfurt am Main, în 1597. Cuprinsul Vechiului Testament este organizat după criterii protestante, iar o serie de texte sunt aşezate la finalul ediţiei, fiind considerate de către Martin Luther ca texte apocrife. Redactată în scopuri mai ales didactice, în această ediţie este inclus textul *Despre raţiunea dominantă*, care pe această cale va intra în literatura noastră veche, fiind pentru prima oară tradus într-o ediţie oficială a Bibliei (Cândea 1963: 42-43). Pe lângă această principală sursă grecească, Nicolae Milescu şi revizorii săi au utilizat pentru clarificarea unor situaţii de traducere singura versiune integrală a *Bibliei* în limba slavonă, tipărită la Ostrog în Ucraina în 1581, precum şi o ediţie de largă circulaţie a *Vulgatei*, tipărită la Anvers de Cristophor Plantini (Munteanu 2008a: 117). Şerban Cantacuzino îşi va asuma responsabilitatea finanţării şi susţinerii tipăririi integrale ale Bibliei în limba română, iar fraţii Radu şi Şerban Greceanu sunt cei care vor revizui Vechiul Testament tradus de Nicolae Milescu.

Deşi nu reprezintă un moment de unificare a diferitelor variante literare româneşti, prima traducere a Bibliei în limba română este şi prima traducere „validă, care poate fi luată în considerare atât ca act cultural şi lingvistic, cât şi ca act religios"(Gafton 2008: 18). Traducerea *Bibliei de la Bucureşti* (1688) echivalează „cu apariţia unei noi mentalităţi, a unei noi trepte a conştiinţei naţionale în cultura românilor"(*ibidem*).

3. Strategii traductive în *Biblia de la Bucureşti* (1688) şi în *Biblia de la Blaj* (1795)

Evaluarea textului biblic presupune renunţarea la criteriile de apreciere care sunt aplicate traducerilor actuale, atât în privinţa literaturii laice, cât şi în cazul celei religioase. În traducerea consecutivă a Sfintei Scripturi, începând cu Septuaginta, prima traducere din ebraică, a predominat principiul redării cât mai exacte a originalului. Chiar dacă astăzi nu este apreciată în totalitate calitatea literară a vechilor traduceri biblice, acest lucru este cât se poate de firesc dacă avem în vedere faptul că traducătorii nu aveau astfel de obiective şi intenţii, ci singura lor dorinţă rămânea exprimarea cât mai precisă a mesajului biblic. Astfel, originalul se impunea a fi redat până în cele mai mici amănunte, omisiunile şi adăugările trebuiau evitate, nici o schimbare în formă sau conţinut nu trebuia permisă, chiar şi micile particule ale unor cuvinte erau echivalate în textul-ţintă. Topica care caracterizează

[2] Ms. 45 conţine traducerea realizată după *Septuaginta* a lui Nicolae Milescu, revizuită probabil de Dosoftei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, iar Ms. 4389 este o traducere a *Vechiului Testament* după versiunile slavonă şi latină, atribuită lui Daniil Andrean Panoneanul, realizată în aceeaşi perioadă (Munteanu 2008: 24).

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

vechile texte biblice reprezintă dovada fidelităţii originalului, iar lexicul este cel care suferă schimbări însemnate, fiind singurul purtător de semnificaţii. Cu siguranţă, motivaţia traducătorilor rămâne aceea că orice abatere cât de mică reprezintă un fapt arbitrar care ar distruge misterul cuvântului revelator.

Astfel, o traducere era cu atât mai „valoroasă" cu cât personalitatea traducătorului era mai estompată, cu cât amprenta unui stil personal era mai puţin sesizabilă, cu atât intervenţia cărturarului în text era mai imperceptibilă, ceea ce îi determina pe traducători să se retragă în umbră şi să rămână adeseori anonimi (Roşian 1988: 246). Prin textele de prestigiu alese drept sursă, atât Nicolae Milescu, cât şi Samuil Micu vor încerca să echilibreze balanţa celor două limbi intrate în contact, iar imitarea originalului apărea de multe ori din dorinţa de a ridica limba naţională la nivelul superior al prototipului.

Pentru a avea o perspectivă corectă asupra fenomenului traducerii celor două texte avute în vedere, ne-am centrat atenţia asupra problemelor surprinse de Samuil Micu în glosele sale, iar corpusul de texte care ne-a servit pentru documentare, pentru comparaţie şi pentru sublinierea unor opţiuni de traducere este reprezentat de: *Septuaginta* în ediţia realizată de Lambert Bos, în 1709 (SEPT. FRANEK.), *Septuaginta* în ediţia realizată la Veneţia, în 1687 (SEPT. VEN.), *Septuaginta* în ediţia Frankfurt din 1597 (FRANKF.), *Vulgata Clementina* în ediţia din 1929 (VULG.), manuscrisul 45 (MS. 45) şi manuscrisul 4389 (MS. 4389)[3], *Biblia de la Bucureşti* (B1688), *Biblia de la Blaj* (B1795), *Vulgata de la Blaj*, din 1760-1761 (VULG. 1760-1761), dar şi alte ediţii moderne ale textului sacru în limba română precum *Biblia* lui Bartolomeu Anania (ANANIA) şi *Septuaginta* apărută la Polirom, în 2004 (SEPT. NEC.), pe care le-am utilizat pentru clarificarea sau sublinierea unor aspecte lingvistice.

Natura textului-sursă este cea care determină alegerea unei strategii traductive, iar traducerea literală aparţine cu certitudine domeniului biblic. Deşi transmiterea mesajului biblic a fost întotdeauna prioritară, textul-revelat a impus traducătorului respectarea ordinii cuvintelor, a sintaxei, aşadar, o centrare a atenţiei atât pe formă cât şi pe conţinut.

În abordarea imensului material din *Septuaginta*, Samuil Micu decide pentru fiecare context traductologic soluţia cea mai adecvată pentru transpunerea cuvântului biblic, dovedind reală abilitate în identificarea variaţiilor semantice, cu scopul precis de a realiza o variantă îmbunătăţită faţă de B1688, din care, de altfel, îşi extrage cele mai multe soluţii. În tratarea materialului vast al Bibliei, atât traducătorul din secolul al XVII-lea, cât şi traducătorul din secolului al XVIII-lea au demonstrat adaptabilitate la contextul lingvistic românesc, absentând cazurile în care o abatere de la textul model a constituit o schimbare a sensului. După cum am putut vedea, există rarisime momente traductologice în care cele două traduceri nu transpun fidel originalele greceşti, iar diferenţele apărute la nivelul B1795 sunt

[3] Textele celor două manuscrise (MS. 45, MS. 4389) le-am preluat din ediţia MLD.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

datorate în special preluării de către Samuil Micu a opţiunii traductologice din B1688, fiind mult mai adecvate contextului respectiv. Din numărul mic de abateri din B1795 putem deduce o atenţie sporită şi chibzuinţa lui Samuil Micu în alegerea soluţiilor traductologice. Transpunerea mesajului Sfintei Scripturi este limpede şi acest lucru se poate constata la o simplă comparaţie, chiar dacă în acest proces cu siguranţă au existat şi locuri asupra cărora cărturarii au ezitat, dovadă stând numeroasele glose redactate de către Samuil Micu cu trimitere la B1688 sau la alte texte. Prin cele 1631 de glose identificate în B1795 am putut observa omisiuni, explicitări de natură sinonimică, referiri la tehnica de traducere şi lămuriri pentru o înţelegere mai bună a textului. Dintre acestea un număr de 235 reprezintă trimiteri la textul B1688. Raportarea la B1688 este realizată în trei moduri diferite prin intermediul glosării, permiţându-ne în acelaşi timp să observăm anumite strategii traductive.

3.1. Strategii traductive cu implicaţia glosării

1) Într-un număr de 86 de glose cu trimitere la B1688, Samuil Micu adnotează absenţa unor segmente de text din traducerea sa şi oferă drept variantă secundară de traducere segmentul de text din B1688. Prin urmare, nu există o tendinţă de modificare consistentă a traducerii, ci putem constata prin intermediul acestei strategii o atenţie sporită pentru redarea fiecărui element din vechiul text biblic românesc, dar şi fidelitatea faţă de SEPT. FRANEK. Pentru a sugera complexitatea acestei strategii vom prezenta câteva exemple:

Ediţii	**Deut. 15:4**
B1795	Că nu va fi întru tine lipsit, (a) pentru că, blagoslovind, te va blagoslovi pre tine Domnul Dumnezeul tău, în pământul care cu soarte-l dă ţie Domnul Dumnezeul tău să-l moşteneşti, 4. (a) În cea veachie să află: pentru cuvântul acesta.
B1688	Căci nu iaste întru tine lipsit, pentru cuvântul acesta; blagoslovindu-te te va blagoslovi Domnul Dumnezeul tău în pământul care Domnul Dumnezăul tău dă ţie cu sorţu ca să-l moşteneşti de tot,
MS. 45	Căci nu iaste întru tine lipsit pentru cuvântul acesta; blagoslovindu te va blagoslovi...
MS. 4389	Şi pentru aceasta, blagoslovindu-te, te va blagoslovi...
FRANKF/SEPT. VEN.	*ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἐνδεὴς ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο, εὐλογων εὐλογήσει*
SEPT. FRANEK.	*ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἐνδεὴς ὅτι εὐλογων εὐλογήσει σε κύριος ὁ θεός σου... 7. Αλδ. διὰ τὸ ῥημα τοῦτο ευλογ. Ο. ὅτι δια τὸ ῥημα τοῦ ευλ.*

Printr-o atentă compararare a textelor biblice româneşti am constatat absenţa în B1795 a sintagmei greceşti *τὸ ῥημα τοῦτο* (SEPT. FRANEK., Deut. 15:4) redată în B1688 şi în MS. 45 prin sintagma *cuvântul acesta*. Această neconcordanţă nu reprezintă o greşeală sau o omitere voluntară a traducătorului ardelean, ci

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

dovedeşte existenţa unor diferenţe textuale între cele două texte-sursă greceşti utilizate. După modelul lui Lambert Bos, care, în dreptul acestui verset indică trimiterea către alte versiuni: *7. Ald. διὰ τὸ ῥημα τοῦτο ευλογ. Ο. ὅτι δια τὸ ῥημα τοῦ ευλ.*, Samuil Micu glosează minuţios această diferenţă, făcând trimitere la B1688: *4.* (a) *În cea veachie să află: pentru cuvântul acesta.*

În acelaşi mod se interpretează şi situaţia din 1 Paralip. 11:8, în care observăm vigilenţa filologică caracteristică lui Samuil Micu, manifestată în soluţiile de traducere adoptate şi în glosarea atentă a diferenţei de traducere. Această strategie conferă garanţia traducerii fidele şi corecte a textului grecesc şi revizuirea atentă a B1688.

Ediţii	**1 Paralip. 11:8**
B1795	Şi au zidit cetatea împregiur, din margine, şi primpregiur (a). 8. (a) În cea veachie să află şi aceastea: Iară Ioav au păzit ceaealaltă cetate, carea rămăsease, şi au dat războiu, şi au luat cetatea.
B1688	Şi zidi cetatea împrejur, den margine şi până la ocol; şi Ioav au cruţat rămăşiţa cetăţii, şi au dat războiu, şi au luat cetatea.
FRANKF.	*Καὶ ᾠκοδόμησε τὴν πόλιν κύκλω ἀπὸ τῆς μαλῶ, καὶ ἕως τοῦ κύκλου. καὶ ἰωὰβ περιεποίησε λοιπὸν τῆς πόλεως, καὶ ἐπολέμησε καὶ ἔλαβετ πόλιν.*
SEPT. FRANEK.	*Καὶ ᾠκοδόμησε τὴν πόλιν κύκλω.*

2) Dacă în exemplele de mai sus am putut constata absenţa din B1795 a unei părţi importante din verset, Samuil Micu, nemulţumit de absenţa unor termeni din textul-sursă grecesc prezintă soluţia din B1688 prin adnotarea termenului omis. Pe această cale apar situaţii precum următoarele:

Glosă la 4 Reg. 4:21: „(b) În cea veachie easte: Uevari Varhavot".
Glosă la 4 Reg. 14:46: „(a) În cea veachie easte: blând, viu e Domnul".
Glosă la 4 Reg. 30:14: „(a) În cea veachie Bibl. să află: şi pe Ghelbue".
Glosă la 2 Cr. 31:19: „(a) În cea veachie easte: în ţarine".
Glosă la Is. 5:15: „(d): În cea veachie să găseaşte: şi lacomii".
Glosă la Is. 28:5: „(b): În cea veachie să află: şi în Eghipt".
Glosă la Ier. 2:12: „(a) În cea veachie: pământul".
Glosă la Ier. 52:21: „(a) În cea veachie easte Sofonie".
Glosă la Iez. 34:27: „(a) În cea veachie: lanţul jugului lor".
Glosă la Amos 7:7: „(a) În cea veachie: un bărbat".
Glosă la Sir. 50:29: „(a) În cea veachie: al lui Eliazar".

Această categorie de glose dobândeşte consistenţă în situaţii complexe precum observăm într-o adnotare Jud. 16:33, unde Samuil Micu consideră preferabilă păstrarea versetului aşa cum fusese formulat de predecesor şi subliniază absenţa inovaţiei respective în textul-sursă: „Şi după Sampson, s-au sculat Emegor, feciorul lui Enan, şi au tăiat pre oamenii cei de alt neam, afară de dobitoace, şi au mântuit acesta pre Israil (b); 3. (b) Stih 33 numai în Bibliia cea veachie să află". Acest verset este absent în întregime în SEPT. FRANEK., însă prezent, după cum observa

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

cărturarul român doar în B1688 ca urmare a traducerii după Septuaginta în ediţia Frankfurt, unde verstul respectiv se regăseşte integral: *Καὶ ἀνέση μη τὸν Σαμψὼν Ἐμεγὰρ ὑιὸς Ἐνὰν, ἄνδρης, εκτὸς τῶν κτηνῶν, ἔσοσεν αὐτὸς τὸν Ἰσραήλ*. Cu excepţia Bibliei sinodale din 1914, o revizuire consistentă a B1795, tradiţia textuală biblică nu înregistrează prezenţa acestui verset: „Şi după Samson s-a sculat Emegar feciorul lui Enan, şi a tăiat pre oamenii cei de alt neam afară de vite, şi a mântuit acesta pre Israil" (B1914). Nici în ediţiile moderne precum NEC sau Biblia realizată de Bartolomeu Anania nu putem constata prezenţa acestui verset.

3) Categoria care urmează, reperabilă într-un număr de 31 glose, înglobează situaţii în care Samuil Micu întâmpină probleme dificile de echivalare a structurilor lingvistice şi recurge la consultarea B1688, dar nu îşi însuşeşte soluţiile acesteia. Prin intermediul glosării segmentelor de text absente în B1688 se poate constata însă faptul că textul românesc are un rol orientativ, iar SEPT. FRANEK. reprezintă modelul urmat pentru fiecare verset, cu obedienţă pentru traducerea B1795.

Un caz sugestiv în ceea ce priveşte omisiunile punctate de către Samuil Micu în glosele sale îl regăsim în cartea *Prorociia lui Ieremiia*, care este cea mai bogată în acest sens: 10:24; 17:2: 23:6; 29:23; 25:4; 47:1; 50:7; 50:32. Prin adnotarea (b): „În cea veachie nu să află: şi păşunea lui o au pustiit" (10:24), filologul ardelean semnalează din nou diferenţele textuale între *Septuaginta* de la Frankfurt şi cea de la Franeker, întrucât, printr-o comparaţie atentă cu aceste surse, am constat fidelitatea traducerilor româneşti faţă de sursele greceşti.

Cazul întâlnit în B1795 în Sir. 17:8: „Şi numele sfinţeniei vor lăuda, ca să grăiască mărimea lucrurilor Lui (a). 8. (a) Acest verş a 8 în cea veachie nu easte", reprezintă o situaţie frecvent întâlnită în glosările lui Samuil Micu şi anume constatarea absenţei unui fragment de text din B1688. Însă, în acest caz, porţiunea de text „Şi numele sfinţeniei vor lăuda" este cea care este omisă în B1688, iar printr-o atentă comparaţie cu textul FRANKF. am observat absenţa doar a unei porţiuni de text şi nu a întregului verset aşa cum sugerează Micu în glosa sa.

4) Se pot identifica în traducerea B1795 destul de multe soluţii de traducere diferite faţă de B1688, după cum am subliniat mai sus, datorate în special diferitelor surse greceşti. Dacă am putut observa în analiza a peste 100 de glose strategia de traducere prin care Samuil Micu prezintă explicit omisiunile fie din textul de la 1688, fie din textul biblic de la 1795 a unor parţi din conţinut, merită ales cel puţin un exemplu pentru a evidenţia o altă categorie şi anume: tehnica prin care ni se indică diferitele opţiuni de traducere a acestor două texte. Analiza comparată şi aprofundată a gloselor din cadrul B1795 sugerează la acest nivel destul de multe diferenţe de traducere. În cadrul unităţilor lexicale, traducătorul ardelean alege în funcţie de context cea mai adecvată soluţie, şi anume: traduce din nou, după SEPT. FRANEK. şi indică diferenţa faţă de B1688 în note. În continuare vom puncta câteva situaţii relevante din punct de vedere al strategiilor utilizate.

Un fenomen interesant se produce cu termenul compus gr. *γραμματοεισαγωγεῖς*, alcătuit din elementele componente [ὁ] *γραμματύς, -έως* 'secretar, cărturar' + *[ὁ]*

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

ἀγωγός, *-οῦ* 'conducteur', prezent fără variaţii în SEPT. FRANEK. şi în FRANKF. În Deut. 1:15 întâlnim pentru această sintagmă în B1688 aceeaşi structură prin *aducători de cărţi*, calc pe care îl constatăm şi în MS. 45 şi MS. 4389. Samuil Micu îl echivalează prin termenul *ispravnic*, de o precizie mai mare, reprezentând o soluţie adecvată timpului său: „Şi am luat dintră voi bărbaţi înţelepţi şi ştiutori şi cu minte, şi i-am pus pre ei preste voi să vă povăţuiască, preste mii, şi preste sute, şi preste cincizeci, şi preste zeci, şi ispravnici (a) judecătorilor voştri. 15. (a): În cea vechie easte purtători de cărţi, în loc de ispravnici". Glosarea reprezintă şi în acest caz soluţia potrivită de a favoriza depăşirea literalităţii şi înţelegerea textului. Un alt context pentru această sintagmă merită semnalat în Deut. 20:5, unde filologul ardelean alternează termenul deja menţionat cu cel de *cărturar*. Această opţiune de traducere, identificată şi în Ms. 45 şi Ms. 4389 fără alternanţe, este comună cu cea din B1688: „Şi vor adaoge cărturarii a grăi cătră năred şi vor zice: carele e omul cel ce se spământează şi fricos la inimă".

Pentru a ilustra în continuare metoda de traducere şi de identificare a diferenţelor de traducere a lui Samuil Micu, vom supune analizei un alt caz din Deut. 3:27. Termenul grecesc *λελαξευμένου* λαξεύω 'a ciopli, a tăia piatră', redat în cele două surse biblice greceşti în mod identic, este transpus diferit în textele biblice româneşti. B1688 echivalează această sintagmă prin *celui cioplit*, transpunând în mod fidel sensul din FRANKF., însă Samuil Micu, în mod surprinzător, nu păstrează opţiunea din textul bucureştean şi nici din SEPT. FRANEK., cum ar fi fost uşor de intuit. Soluţia adoptată de către cărturar este pentru acest caz forma *celui înalt*, care reprezintă traducerea toponimului *Pisgah* din ebraică (NEC 2004: 542). Şi în această situaţie se poate nota grija traducătorului pentru revizia B1688: „În cea veachie să află: celui cioplit".

Am consemnat, de asemenea, prin analiza comparativă a acestei cărţi în 33:2 o traducere diferită la nivelul textelor biblice româneşti. Pornind de la textul B1795, „Şi au zis: Domnul din Sinai au venit venit şi S-au arătat noao din Seir, şi au grăbit din muntele Faran cu zeci de mii (a) Cadis. De-a dreapta Lui, îngeri cu El", şi mai ales de la adnotarea lui Samuil Micu, „În cea veachie easte: cu zeci de mii de sfinţiri, în loc de Cadis", am observat că B1688 nu păstrează în totalitate fidelitatea faţă de textul-sursă, înlocuind numele propriu *Cadis* prin sintagma *cu zeci de mii de sfinţiri*, care transpune în mod fidel secvenţa grecească *σὺν μυριάσιν ἁγιασμῶν*. Segmentul model nu prezintă nici o diferenţă în textele-sursă, însă traducătorul textului de la 1688 preia în mod servil secvenţa dintr-o nota redactată a acestui verset în FRANKF. Astfel, Samuil Micu traduce *σὺν μυριάσιν Καδης*, varianta textuală din ediţia FRANEK., şi nu pe cea paratextuală din traducerea B1688. Pentru acest context Nicolae Milescu urmează în traducerea MS. 45 varianta „cu dzeci de mii a Cadis", iar Ms. 4389 pe cea cu absenţa numelui propriu: „cu întunerece de sfinţi".

Literalitatea este cea care guvernează traducerea textului biblic, iar acest fapt este constatat cu precădere în utilizarea fenomenelor calchierii şi glosării. Din materialul comparat am constat în Jud. 18:25, preferinţa B1688 pentru traducerea prin calchiere, după cum remarcăm în versetul următor: „Şi zise către el fiiul lui

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Dan: „Să nu se auză, dară, glasul tău împreună cu noi, pentru că să nu vă timpine voao oameni supăraţi la sufletul lor şi vei adaoge sufletul tău şi sufletul casei tale”. Comparativ cu acest verset, Samuil Micu preferă să redea sintagma gr. *προσθήσεις τὴν ψυχήν* prin formula *să pierzi viiaţa*, adoptând din nou strategia glosării pentru a indica diferenţa de traducere faţă de tipăritura cantacuzinească: „În cea veachie easte: şi vei adaoge sufletul tău şi sufletul casei tale”.

Un alt fenomen care merită atenţie l-am identificat în 1 Reg. 10:2, comparând B1795 cu originalul grecesc. Aparent o omisiune în B1795, segmentul *ἐν Σηλω ἐν Βακαλαθ* este înlocuit în B1795 prin opţiunea total diferită *cătră amiiazăzi*, care este echivalată în B1688 în mod fidel prin formula *în Silo, la Vacalath*. Aparent, aceste opţiuni diferite ar putea prezenta, aşa cum am consemnat frecvent, diferenţe la nivelul ediţiilor distincte ale Septuagintei, însă, în acest caz, cele două texte prezintă opţiunea comună de traducere *Βενιαμεῖς ἐν Σηλω ἐν Βακαλαθ ἀλλομέους μεγάλα*. Textul VULG. redă pentru acest context lingvistic forma *in finibus Beniamin, in meridie*, mult mai apropiată de traducerea lui Samuil Micu, *cătră amiiazăzi*. De asemenea, *Vulgata de la Blaj* (1760-1761) consemnează acest segment prin opţiunea: *în hotarăle lui Veniamin, în amiiazăzi*.

O diferenţă de traducere între B1688 şi B1795 datorată inconsecvenţelor dintre SEPT. FRANEK. şi FRANKF. o notăm în Num. 27:12. Micu prezintă în acest caz interpolarea *acesta easte muntele lui Navan*, apărută ca o consecinţă a fidelităţii cărturarului faţă de textul grecesc. B1688, în aceeaşi măsură, redă în detaliu versetul din ediţia Frankfurt: „Suie-te la muntele cel dicindea de muntele Navaan şi vezi pământul lui Hanaan, care eu îl dau fiilor lui Israil întru ţineare”. Prin urmare, ceea ce în aparenţă poate fi o opţiune diferită de traducere, este de fapt, redarea originalului cu stricteţe.

Versetul următor merită o atenţie sporită, deoarece se pot identifica alternanţe de traducere cu privire la termenul grecesc [τό] *ἀνάστημα*, *-ατος* care are sensul de ‘construcţie, ridicătură’.

Ediţii	**1 Reg. 10:5**
B1795	Şi după aceasta, vei sosi la dealul lui Dumnezeu, unde easte starea (b) celor de alt neam, acolo easte Nasiv, 5. (b) În cea veachie: unde easte rădicarea sau strajea.
B1688	Şi după aceasta vei intra înlăuntru la dealul lui Dumnezău, unde iaste acolo râdicarea celor streini de fealiu, acolo e Nasiv
MS. 45	Şi după aceasta vei întra înlontru la dealul lui Dumnedzău, unde iaste acoló rădicarea celor striini de feal,
MS. 4389	...unde iaste adunarea filistemleanilor, că acolo iaste lăcaşul lor,
FRANKF.	*...τοῦ Θεοῦ, ὃυ ἐστιν ἐκεῖ τὸ ἀναστημα τῶν ἀλλοφύλων ἐκεῖ Νασιβ ὁ ἀλλόφυλος καὶ ἔσται*
SEPT. FRANEK.	*...τοῦ Θεοῦ, ὃυ ἐστιν ἐκεῖ τὸ ἀναστημα τῶν ἀλλοφύλων ἐκεῖ Νασιβ ὁ ἀλλόφυλος καὶ ἔσται*
VULG.	Post haec venies in collem Dei ubi est statio Philithinorum,
VULG. BLAJ	După acestea vei veni în măgura lui Dumnezeu, unde iaste starea filisteilor,

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Pornind de la textele de mai sus, constatăm preferinţa lui Samuil Micu pentru termenul *starea*, care deţine în acest context de sensul 'tabără, aşezământ', reprezentând o traducere a latinescului *statio* 'locuinţă', 'sălaş', 'post de gardă'. Soluţia lui Samuil Micu este comună cu cea identificată în Vulgata de la Blaj. MS. 4389 traduce de asemenea latinescul *statio* prin termenul *adunarea*, care deţine şi sensul în acest context de 'tot ce are viaţă'. Deosebit de importantă pentru această situaţie de traducere este adnotarea „5. (b) În cea veachie: unde easte rădicarea sau strajea", prin care observăm tehnica atentă de analiză prin care Samuil Micu identifică echivalentul potrivit în vederea acomodării semantice a termenului şi o variantă secundară de traducere prin cuvântul *strajea*. Prin urmare, cărturarul român preferă înlocuirea cuvântului *râdicarea* din B1688, calc după grecescul *[τό] ἀνάστημα, ατος* printr-o formă care să clarifice şi care să ilustreze cât mai precis sensul. O altă problemă semnalată în cadrul acestui verset o constituie segmentul *că acolo iaste lăcaşul lor*, prezent doar în Ms. 4389, o transpunere după *Biblia de la Ostrog*, iar VULG. deţine opţiunea *ubi est statio Philithinorum*. Opţiunea din Ms. 4389 nu este păstrată în B1795 şi în B1914, reprezentând o traducere după textul grecesc.

O diferenţă de traducere ne este indicată de către Samuil Micu în adnotarea redactată în Num. 18:1. Cărturarul semnalează, şi de această dată, o diferenţă la nivelul textului Septuagintei. Situaţia de traducere este caracterizată de o alternanţă la nivelul lexical între *păcatele celor sfinte*, opţiune stabilită de către Samuil Micu şi varianta *începăturile sfintelor*, soluţia de traducere din B1688. Cele două traduceri româneşti rezolvă de fapt prin aceste sintagme traducerea fidelă a contextelor sursă greceşti. Prin urmare, Samuil Micu echivalează termenul *ἁμαρτίας* prin *păcatele*, iar B1688 îl transpune în mod literal prin forma calchiată *începăturile*. Pentru a fixa mai bine revizuirea B1688, Samuil Micu glosa în acest sens: „În cea veachie să află, în loc de păcat: începăturile", identificând corect existenţa a două soluţii de traducere, datorate surselor model.

În cadrul traducerii numelor proprii, Samuil Micu constată în glosa (b) din 2 Reg. 14:27 o traducere diferită în B1688 faţă de textul său: „27. (b) În cea veachie, în loc de Tamar, Mauha". Cărturarul soluţionează diferit traducerea numelui propriu *Maoha* din versetul „Şi să născură lui Avesalom 3 feciori şi o fată, şi numele ei, Maoha", prin opţiunea *Tamar*, după cum se poate uşor observa prin comparaţia cu versetul B1795: „şi s-au născut lui Avesalom trei feciori şi o fată, şi numele ei era Tamar (b)". Raportarea la textele sursă greceşti verifică păstrarea fidelităţii B1688 prin transpunerea *ὄνομα αὐτης μαοχα* (FRANKF.) şi a B1795 prin traducerea din SEPT. FRANEK. a segmentului: *ὄνομα αὐτῇ Θημάρ*. Subliniem şi de această dată, acribia filologică caracteristică traducătorilor celor două texte, în încercarea acestora de a rămâne devotaţi surselor.

Glosa (a) atribuită de către Samuil Micu textului din 1 Reg. 14:4 atrage atenţia asupra traducerii diferite realizate în cazul B1688: „În cea veachie să află, în loc de stan de piatră, cale". Dacă privim comparativ versetul: „Şi întru mijlocul trecătoriei

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

unde cerca Ionathan să treacă întru aşezarea celor străini de fealiu, şi cale a pietrii era [...]" din B1688 cu cel din B1795: „Şi întră trecătoarea pre unde cerca Ionatan să treacă la starea celor de alt neam, era de amândoao părţile, ca nişte dinti, (a) stani de piiatră [...]", vom putea constata două echivalări diferite a gr. *ὁδός*, care are sensul de 'cale' şi este prezent în SEPT. FRANEK. şi SEPT. VEN. în mod identic. Însă, această diferenţă nu se datorează unei opţiuni stilistice, ci diferiţilor termeni corespondenţi din textul grecesc. B1795 nu traduce termenul pe *ὁδός* cu sensul de 'cale', ci transpune echivalentul cuvântului *ὀδοὺς* cu sensurile 'dinte', 'pisc', iar în SEPT. VEN. acest termen apare glosat în aparatul critic.

5. În cadrul aparatului critic al B1795 am consemnat un număr de aproximativ 75 de glose care cuprind referinţe la textul grecesc, la textul latinesc şi la textul ebraic. Deoarece o parte dintre glosele cu trimitere la textul ebraic şi la cel latinesc nu se regăsesc în aparatul critic al ediţiei lui Lambert Bos, Samuil Micu a apelat probabil la o ediţie poliglotă a Sfintei Scripturi. O mărturie inedită o regăsim notată de către Timotei Cipariu, care menţiona utilizarea de către Samuil Micu a ediţiei greco-latine a lui François Vatable, şi în acest sens, Eugen Pavel, susţine posibilitatea ca Samuil Micu să fi comparat într-o anumită fază mai multe izvoare, prin parcurgerea ediţiilor poliglote care fructificau adnotările reputatului ebraist François Vatable (Pavel 2007: 104). Dintr-un număr de peste 40 de glose care discută originalul grecesc vom prezenta succint anumite situaţii de traducere cu privire la termeni de această origine. Un astfel de exemplu l-am indentificat în Paralip. 3:9, unde putem urmări o serie sinonimică a termenului grecesc *φορειῶν*, care are sensul de 'chaise à porteur, portefaix', după cum urmează: „9. (a) Grece. foreion, unii pat, alţii tron sau jilţ, alţii leptică sau lectică, alţii car domnesc tălmăcesc cuvântul acesta; iară din firea sa, foreion însămnează ori pat, ori scaon, cu care te porţi". Un alt exemplu l-am identificat în Lev. 8:8 pentru a sublinia maniera atentă de selectare a termenilor şi precizia filologică: „8.(a)Unde am pus noi engolpion, greceaşte easte loghion. Unde am pus noi arătarea şi adevărul, jidoveaşte easte Urin şi Tumim".

În ceea ce priveşte trimiterile la textul ebraic, am putut constata două tendinţe generale: încercarea de a explicita unii termeni de origine ebraică: „13.(v) Neelasa e cuvânt jidovesc care însămnează bucurie, săltare", şi consemnarea unor variante de traducere, precum cea corespunzătoare textului din Ecl. 2:2: „(a) În jidovie: nebuneşti? În letinie: râsul l-am".

3.2. Omisiuni şi interpolări

Astăzi, în cercetarea lingvistică accentul pare să se pună în special pe unitatea şi regularitatea limbilor şi nu pe divergenţele interlingvistice a celor două limbi intrate în contact în procesul traducerii. Deşi tendinţa dominantă a traducerilor B1688 şi a B1795 este de a transpune textele model cuvânt cu cuvânt în limba română, există cazuri în care traducătorii adoptă o anumită flexibilitate în alegerea opţiunilor,

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

făcând anumite intervenţii în text. Numite uneori şi abateri de la textul-sursă, omisiunile şi adăugările sunt fenomene traductive realizate în mod conştient sau nu şi reprezintă erori datorate traducătorilor şi revizorilor, fiind cauzate de neatenţie, de neînţelegerea textului sursă etc. Nu poate exista o tipologie universală a abaterilor lingvistice, totuşi fiecare text poate fi caracterizat de astfel de fenomene lingvistice care pot fi clasificate din perspectiva formei, conţinutului sau interpretării.

Barr (1979: 303) atrăgea atenţia asupra interpolărilor şi omisiunilor în traducere, care pot modifica cantitativ prin traducere originalul, iar odată săvârşită divergenţa, se ajunge la o „pierdere a literalismului". Adăugările considerabile pot fi judecate ca fiind compoziţii libere, iar o traducere literală va exprima doar elementele lingvistice care sunt prezente în original. Versiunea se prezintă atunci ca un amestec al celor două: este pe de o parte traducere după original şi, pe de altă parte, compoziţie liberă şi comentarii. Asemenea „abateri" intervin astfel în procesul de transfer al formei şi parţial sau total în reconstrucţia sensului contextului respectiv (Barr 1979: 303). Trebuie făcută distincţia între omisiunea nejustificată şi omisiunea ca strategie de traducere, provenită din necesităţi lingvistice. Şi opţiunea de a omite voit în textul biblic un element poate contribui însă la o alterare a sensului sau la crearea de zone obscure în traducere. Mai puţin discutată în lucrările de critică a traducerii textului biblic, interpolarea ca strategie intenţionată de traducere cu funcţie explicativă, completivă sau cu scopuri estetice, este discutată mai ales la nivelul traducerilor din ebraică în greacă. Întrucât diferenţele de traducere în Vechiul Testament nu pot fi analizate exhaustiv am ales pentru studiul nostru asupra omisiunilor şi interpolărilor numai cărţile *Numerile*, *A doua lege*, *Iisus Navi* şi *Cartea întâi a Macaveilor*. Aceste cărţi prezintă multe alte diferenţe, însă nu am considerat necesară prezentarea tuturor exemplelor, ci sublinierea fenomenelor traductologice identificate. Prin urmare, apar situaţii concrete după cum urmează.

Cu toate că în SEPT. FRANEK. şi în SEPT. VEN. termenul gr. *μέτρῳ* din Deut. 2:6 este prezent fără diferenţe, iar B1688 îl transpune în sintagma: *şi apă cu măsură de la dânşii*, Samuil Micu îl omite: *şi apă cumpăraţi de la ei*. Astfel de cazuri sunt rare, iar cele mai frecvente diferenţe de traducere sunt amendate de cărturar în aparatul paratextual.

Un alt context interesant de punctat îl identificăm în Deut. 8:1 în care adjectivul *cel bun* este prezent doar în textul B1688 şi tradus în concordanţă cu gr. *ἀγαθην* din FRANKF. Termenul nu este preluat de către Samuil Micu în versetul corespunzător, cu toate că acesta apare glosat şi în SEPT. FRANEK. de către Lambert Bos. S-a constat că termenul menţionat lipseşte din textul ebraic, iar ediţia RAHLFS îl omite (MLD 1997: 227). Aşadar, interpolarea apare la nivelul textului FRANKF. şi nu reprezintă o intervenţie a traducătorului de la 1688.

Încă un exemplu elocvent în această direcţie îl constituie cel din Deut. 29:8, în care sintagma *la războiu* din B1688 este formulată exact după grecescul *πολέμῳ* din SEPT. VEN. Cărturarul ardelean nu consideră adecvată preluarea acestui termen din

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

B1688, întrucât ediția FRANKF., deşi o glosează în aparatul critic, nu o adoptă în interiorul textului.

Iată o altă conjectură biblică:

Ediții	**Num. 15:4**
B1795	a zecea parte a unui ifi, stropită cu a patra parte de untdelemn a unui in
B1688	a zecea a lui ifi, frământată în a patra al lui in cu untdelemnu
MS. 45	a zeace a lui de ifi, frământată întru a patra lui in cu untu de lemnu
MS. 4389	a zeace parte de efi de măsură, amestecat în a patra parte de ulei de in
SEPT. VEN.	*δέκατον τοῦ οἰφὶ πεφυραμένης ἐν τῷ τεταρτῳ τοῦ ἵν.*
SEPT. FRANEK.	*δέκατον τοῦ οἰφὶ αναπεποιημενησαμένης ἐν ἐλαίω ἐν τετάρτῳ τοῦ ἵν.*
VULG.	Decimam partem ephi conspersae oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin.
VULG. BLAJ	a zeacea parte de ef, stropită cu untdelemn care va avea măsura a patra parte de hin.

Enunțul comparat se caracterizează prin prezența oscilantă a substantivului *parte*, care însoțește numeralele ordinale *a zecea* şi *a patra* în B1795, MS. 4389 şi VULG. BLAJ. După cum se poate observa, Samuil Micu, traduce conform sensului din textul-sursă, însă subînțelege prin termenii greceşti: *δέκατον* 'a zecea' şi *τετάρτῳ* 'a patra' (Badea s.v.) şi substantivul *parte*, care ar fi trebuit să echivaleze substantivul grecesc */ἡ/ μερίς*, *ίδος* 'parte' (Badea s.v.) şi care nu se regăseşte în textele sursă. B1688 şi MS. 45 traduc cu fidelitate numeralele menționate, fără a adăuga şi substantivul *parte*. Totuşi, în MS. 4389, asemenea B1795, se alege o transpunere mai puțin literală prin forma *a zeace parte* şi *a patra parte*.

Dacă am observat în exemplul de mai sus o diferență de traducere datorată opțiunilor distincte ale traducătorilor textului B1688 şi B1795, în Num. 14:38, variația de traducere între B1688 (*Şi Iisus al lui Navi şi Halev*) şi B1795 (*Iară Iisus fiiul lui Navi, şi Halev*), deşi aparent o omisiune a sintagmei *fiiul lui* în B1688, de fapt diferența de traducere are loc între versetele greceşti. În Num. 24:3 întâlnim o situație asemănătoare care prezintă la simpla observație omisiunea din B1688 a propoziției relative „care veade (zice omul cel adevărat)" pe care am identificat-o în versetul corespunzător din B1795 („zice omul cel adevărat, carele veade") transpusă după echivalentul grecesc *φησὶν ὁ ἀνθρώπου ὁ ἀληθινῶς ὁρῶν* (SEPT. FRANEK.). Însă, după cum am subliniat mai sus, versiunile diferite ale *Septuagintei* sunt principala cauză a acestei aparente interpolări. Menționăm în acest context prezența unei opțiuni diferite de traducere a lui Samuil Micu a adjectivului *ἰσχυρός* 'putere' (Badea s.v.), din Num. 24:4, prin forma *Dumnezeu* („Zice cel ce aude cuvintele lui Dumnezeu"). Soluția de traducere este preluată din nota 8 redactată de Lambert Bos în SEPT. FRANEK.: *8. Alex. λόγια Θεοῦ ἰσχυροῦ.* B1688, MS. 45 şi MS. 4389 traduc termenul în mod fidel prin *cuvinte tari*.

Întâlnim un fenomen asemănător şi în Deut. 4:1. Astfel, am înregistrat două diferențe de traducere între versetul: „Şi acum, Israil, ascultă dreptățile şi judecățile

BDD-A19615 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

câte eu vă învăţu pre voi astazi să faceţi, pentru ca să trăiţi, şi, întrându înlâuntru, să moşteniţi pământul carele Domnul Dumnezeul părinţilor voştri dă voao cu sorţu" din B1688 şi versetul corespunzător: „Şi acum, Israile, ascultă îndreptările şi judecăţile care eu vă învăţ pre voi astăzi să le faceţi, ca să trăiţi şi să vă înmulţiţi şi întrând să moşteniţi pământul care-l dă voao Domnul Dumnezeul părinţilor voştri" din B1795. Sintagma *cu sorţu* este o echivalare fidelă a gr. *ἐν κλήρῳ* < *ὁ κλῆρος*, *-ου*, „sorţ" (Badea s. v.) din SEPT. VEN., termen care nu este prezent în versiunea lui Samuil Micu, iar omisiunea acestui termen reprezintă de fapt opţiunea corespunzătoare din SEPT. FRANEK. Cel de-al doilea exemplu avut în vedere poate conduce la concluzia că ar reprezenta o omisiune, totuşi, termenul prezent doar în B1795 *să vă înmulţiţi* transpune exact compusul grecesc *πολυπλασιασθῆσε*, termen compus din adjectivul *πολύς*, *πολλή*, *πολύ* 'numeros, mult' şi verbul *πλάσσω* 'a modela, a plăsmui' (Badea s.v.), concordând cu textul SEPT. FRANEK.

O diferenţă de traducere consistentă o întâlnim în Deut. 34:6, şi în acest caz datorată unor opţiuni de traducere distincte la nivelul textelor-sursă greceşti. Raportându-ne la aceste texte, am constatat unele omisiuni şi interpolări cauzate de soluţiile adoptate de traducătorii români pentru a reda în mod adecvat sensul biblic. Astfel, B1688 traduce segmentul de text: „Şi l-au îngropat pre el în pământul Moav, aproape de casa lui Fogor" în mod fidel după textul sursă grecesc: *Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν γῇ Μωὰβ ἐγγυς οἴκου Φογορ* (SEPT. VEN.). MS. 45 prezintă o opţiune de traducere identică cu cea din B1688. Însă MS. 4389, prin soluţia „Şi a fost îngropat în vale, în ţara Moabului, în faţa Bet-Peorului" deţine o traducere mai apropiată de textul lui Samuil Micu: „Şi l-au îngropat pre el în vale, în pământu lui Moav, aproape de casa lui Fogor". Se poate observa opţiunea cărturarului ardelean de a împrumuta segmentul *în pământul lui Moav* din B1688, fapt uşor de notat prin comparaţia cu gr. *Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Γαι ἐγγυς οἴκου Φογορ* din SEPT. FRANEK., în care acest segment nu apare. Deşi interpolează faţă de SEPT. FRANEK. sintagma mai sus menţionată, Samuil Micu omite termenul *ἐν Γαι*. Opţiunea *în vale* este utilizată doar de Samuil Micu şi o identificăm şi în MS. 4389, însă substantivul nu este prezent în ediţia lui Lambert Bos, reprezentând o interpolare faţă de acesta. Doar pentru comparaţie şi pentru a sublinia diferenţa la nivelul textelor greceşti vom prezenta acest verset şi din ediţia RAHLFS: *Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Γαι ἐν γῇ Μωὰβ ἐγγυς οἴκου Φογορ*, după care deţinem prin versiunea modernă NEC o traducere adecvată acestei surse: „Şi l-au înmormântat în Gai, în ţinutul Moab, lângă casa lui Phogor".

Ultima parte a versetului Is. Nav. 2:9 din B1688: „şi au căzut toţi ceia ce lăcuiesc pământul de cătră voi" şi tradus corespunzător după textul grecesc al FRANKF. nu este preluat de către Samuil Micu în ediţia sa, întrucât traducătorul ardelean preferă în acest caz să fie consecvent textului din SEPT. FRANEK. S-a constat că această secvenţă de text destul de consistentă este prezentă în sursa ebraică, iar omisiunea are loc doar în cazul textului grecesc din 1709 (NEC: 2004: 26).

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

O situaţie asemănătoare o identificăm în Is. Nav. 3:8 prin compararea părţii iniţiale din acest verset din B1688: *Şi porunceaşte preoţilor* cu textul corespunzător: *Şi acum porunceaşte preoţilor* din B1795. Situaţia este şi de data aceasta cauzată de diferenţele dintre textul SEPT. VEN.: *Καὶ ἔντειλαι τοῖς* şi SEPT. FRANEK.: *Καὶ νῦν ἔντειλαι τοῖς*, cu inserarea adverbului de timp *νῦν* 'acum' (Badea s. v.)

Unele indicii importante pentru a descoperi metoda de traducere a lui Samuil Micu şi măsura în care vechiul text al *Bibliei* bucureştene l-a influenţat pe traducător le identificăm în *Cartea întâiu a Macaveilor*. Chiar dacă în *Către Cititoriu* filologul ardelean subliniază în mod explicit că B1688 a fost realizată „cu foarte întunecată şi încurcată aşezare şi întocmire a graiului românesc", într-un număr de situaţii analizate (1 Mac. 2:43; 3:22; 5:20; 7:25; 13:5; 11:18; 11:25; 11:61), am constat că transpunerea lui Samuil Micu în aceste cazuri este mult tributară tipăriturii cantacuzineşti, iar din opţiunile sale rezultă un grad mai ridicat de libertate faţă de textul editat de Lambert Bos. După cum am subliniat mai sus există cazuri în care opţiunile de traducere nu coincid cu textul B1688 datorită diferenţelor textuale de la nivelul surselor, însă în exemplele următoare Samuil Micu consideră adecvate soluţiile de traducere din B1688, chiar dacă preluarea fidelă a acestora impune omiterea unor segmente lingvistice sau interpolarea altora.

În gr. *Καὶ ενετύγχανον κατ'αὐτοῦ τινες ἄνομοι τῶν ἐκ τοῦ ἔθνους* (1 Mac. 11:25), substantivul *ἔθνους* (FRANKF; SEPT. FRANEK.) 'popor' (Badea, s.v.) este înlocuit în B1688 prin termenul *jidovi* care oferă contextului „Şi făcea pârâ asupra lui oarecarii fără de lege din jidovi" o mai mare precizie. Deşi reprezintă o abatere evidentă de la textul-sursă, Samuil Micu preia soluţia din B1688, considerând-o mai adecvată şi menită să aducă o descifrare a acestui verset: „Şi măcar că-l pârea pre el oarecarii fără de leage din jidovi".

Dacă în exemplul de mai sus substituirea termenului *popor* prin substantivul *jidovi* a fost menită să aducă un plus de precizie, în 1 Mac 11:61 situaţia este total diferită. Fără a exista o diferenţă la nivelul textelor model *καὶ ἀπέκλεισαν οἱ ἀπὸ Γάζης* (SEPT. FRANEK., FRANKF) segmentul tocmai menţionat este omis de către Samuil Micu în traducerea B1795 („Şi de acolo s-au dus la Gaza şi o au încungiurat cu oaste, şi au ars ceale dimpregiurul cetăţii şi le-au prădat pre eale"), cărturarul preluând prin soluţia de traducere a textului bucureştean şi omisiunea săvârşită de B1688: „Şi se duse acolo la Gaza şi şăzu împrejurul ei şi arse prenprejururile ei şi le predă pre ele".

O altă situaţie de preluare a unei opţiuni de traducere din B1688 o constatăm în 1 Mac. 11:18, în care Samuil Micu preferă înlocuirea segmentului grecesc *ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν* 'în cetăţi' prin termenul *într-însele*. Prezent în textele sursă în acelaşi verset, în două ocurenţe *καὶ οἱ ὄντες ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτοῦ ἀπωχόντο ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν* segmentul de text mai sus menţionat este substituit din raţiuni de expresivitate şi de evitare a unei structuri mai puţin fluente la în limba română.

O altă preluare servilă în B1795 o constatăm în 1 Mac. 3:22 din traducerea cantacuzinească. Prin inserarea în B1795 a substantivului *Domnul* („Şi însuşi

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Domnul va zdrobi pre ei de cătră faţa voastră şi voi nu vă veţi teame de ei"), neexistent în SEPT. FRANEK. şi nici în FRANKF (*Καὶ αὐτὸς συντρίψει αὐτοὺς πρὸ προσώπου ὑμεῖς δὲ μὴ φοβεῖσθε ἀπ'αὐτων.*), Samuil Micu interpolează termenul menţionat prin preluarea acestuia din B1688: „Şi însuş Domnul va zdrobi pre ei de cătră faţa noastră". Interpolarea în acest caz este de natură să aducă o explicitare şi mai multă precizie, însă nu respectă nici în acest caz textele-sursă.

Forma *πορευθῆναι* din FRANKF şi SEPT. FRANEK. a verbului *πορεύομαι* 'a merge, a se duce, a pleca' (Badea, s. v.) este prezentă într-o singură ocurenţă în 1 Mac 5:20: *Καὶ εμερίσθησαν Σιμωνι ἄνδρες τρισχίλιοι τοῦ πορευθῆναι εἰς τὴν Γαλιλαίαν Ιουδα δὲ ἄνδρες ὀκτακισχίλιοι εἰς τὴν Γαλὰαδῖτιν.* B1688 inserează în cadrul versetului corespunzător, spre deosebire de FRANKF verbul *a merge* în două situaţii: „Şi să împărţiră: la Simon – bărbaţi 3000, ca să meargă la Galilea, şi la Iuda – bărbaţi 8000, ca să meargă la Galaadita". Cărturarul ardelean adoptă în mod servil interpolarea produsă de traducerea bucureşteană: „Şi s-au împărţit lui Simon bărbaţi trei mii, ca să meargă la Galilea, iară lui Iuda, bărbaţi opt mii, ca să meargă la Galaadita", întrucât în SEPT. FRANEK. constatăm verbul *πορευθῆναι* doar într-un singur context, iar în textul B1795 îl identificăm în două ocurenţe.

Doar în cadrul a două situaţii Samuil Micu se dovedeşte fidel în traducerea textului-sursă şi nu adoptă soluţia de traducere din B1688. Astfel, în 1 Mac. 7:25 termenul grecesc *πονηρά* 'rău' (Badea, s.v.), identificat fără variaţie în FRANKF şi SEPT. FRANEK. prin *καὶ ἐπέστρεψεν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ κατηγόρησεν αὐτῶν πονηρά*, este omis de către B1688: „şi să întoarse către împăratul şi făcu pârâre asupra lor". Samuil Micu, de această dată, traduce conform sursei, considerând omisiunea B1688 o opţiune neadecvată în acest context: „şi întorcându-se la împăratul, i-au pârât pre ei rău". Tot o situaţie asemănătoare de evitare a unei omisiuni săvârşite în B1688 o putem constata în 1 Mac. 2:43 în textele studiate. Astfel, secvenţa *τῶν κακῶν* 'rău' (Badea, s.v.) din FRANKF şi SEPT. FRANEK. *καὶ πάντες οἱ φυγαδεύοντες ἀπό τῶν κακῶν προσετέθησαν ἀυτοῖς καὶ ἐγένοντο ἀυτοῖς εἰς στήριγμα* este omisă în B1688 („Şi toţi ceia ce pribegiia să adaosără la ei şi să făcu lor întru întărire"), însă Samuil Micu traduce întocmai sursa grecească, nepreluând soluţia traducerii bucureştene, după cum se poate observa: „Şi toţi cei ce fugea de reale s-au adaos la ei şi s-au făcut lor spre întărire".

4. Câteva concluzii

Conştient de posibilitatea erorii sau a impreciziei şi dorind să îşi îndeplinească obiectivul semnalat în *Către cititoriu*, cărturarul ardelean se raportează la prima traducere în limba română cu o deosebită consecvenţă, atât în mod explicit, prin intermediul aparatului critic, cât şi implicit, după cum am constatat mai sus în exemplele alese pentru analiză. Rolul notelor din aparatul paratextual al ediţiei FRANKF. şi cel realizat de Lambert Bos pentru FRANEK. reprezintă un punct de plecare în traducere şi un conţinut informaţional util şi comod, totuşi, B1688 şi B1795 nu preiau drept opţiune principală aceste note. Transpunerea mesajului

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

biblic este o sarcină dificilă şi limitată de limba-ţintă, iar aceste elemente meta-textuale pot substitui în multe cazuri o omisiune şi oferă traducătorului şi revizorului o privire de ansamblu asupra fenomenului lingvistic. Glosele şi versetele discutate în secţiunile anterioare reflectă activitatea susţinută a lui Samuil Micu de a realiza o versiune îmbunătăţită faţă de textul de la 1688, mai ales prin tehnica împrumutului şi cea a calcului, predominând prima dintre acestea, cât şi prin explicarea termenilor de origine grecească în adnotări. Glosele B1795 sunt un instrument esenţial pentru identificarea strategiilor de traducere adoptate de către cărturarul ardelean, întrucât ele reprezintă 1631 de contexte cu un conţinut informaţional bogat şi trimiteri către textele-sursă, care, de altfel, ar fi mai greu de reperat.

Prezentăm în cele ce urmează unele concluzii dobândite în urma analizei comparative: a) cele mai numeroase cazuri studiate demonstrează faptul că Samuil Micu decide pentru fiecare segment traductologic soluţia cea mai adecvată în transpunerea sensului biblic; b) nu am identificat cazuri în care o abatere de la textul-sursă să constituie o schimbare a sensului; c) există situaţii foarte rare în care cele două traduceri biblice să nu transpună fidel textele originale greceşti; d) raportarea către textul biblic de la 1688 este realizată prin intermediul notelor traductologice, prezente în număr de 235, cât şi din analiza contextelor discutate anterior; e) 86 de glose cu trimitere la B1688 oferă receptorului textului biblic o variantă secundară de traducere, necesară pentru înţelegerea sensului biblic şi conferă garanţia traducerii fidele; f) majoritatea divergenţelor identificate apar ca urmare a diferenţelor dintre textele-sursă greceşti utilizate: *Septuaginta* în ediţia Frankfurt din 1597 şi în ediţia Franeker din 1709; g) în unele cazuri, destul de rare, Samuil Micu acordă traducerii sale mai multă libertate faţă de textul-sursă grecesc, preluând fidel soluţia de traducere din tipăritura cantacuzinească, chiar dacă acest fapt înseamnă omiterea sau interpolarea unor segmente lingvistice; h) textul latinesc al *Vulgatei* este utilizat de către cărturarul ardelean în puţine contexte traductologice; i) atenţia sporită acordată termenilor de origine grecească în adnotări dovedeşte importanţa acordată de cărturar originalului grecesc şi strategia echilibrată adoptată în procesul de îmbogăţire a lexicului.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediţie Jubiliară a Sfântului Sinod,* versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.

B1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage*, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti cu porunca preabunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban Cantacuzinó Basarabă

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Voievodă [...], tipărită întâia oară în 1688. [*Biblia 1688*, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, vol. I (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001, vol. II (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002].

B1795 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao*, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti [...], Blaj, 1795. [Ioan Chindriş (coord.), *Biblia de la Blaj (1795). Ediţie jubiliară*, cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureşan, mitropolitul Bisericii Unite, Roma, 2000].

FRANKF. = *Τῆς Θείας Γραφῆς Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἅπάντα. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti* [...], Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

MLD = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1988; Pars II, *Exodus* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1991; Pars III, *Leviticus* (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1993; Pars V, *Deuteronomium* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997.

SEPT. FRANEK. = *Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. Vetus Testamentum ex versione Septuaginta inerpretum*. Secundum exemplar Vaticanum Romae editum [...], Summa cura edidit Lambertus Bos, L. Gr. in Acad. Franeq. Professor. Franequerae. Excudit Francisus Halma, Illustr. Frisiae Ord. atque eorundem Academiae typogr. ordinar. MDCCIX.

SEPT. NEC. = Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu *et al.* (coord.), *Septuaginta*, vol. I, *Geneza. Exodul. Leviticul. Numerii. Deuteronomul*, Editura Polirom, Bucureşti, 2004.

SEPT. RAHLFS. = *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*. Edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1979.

SEPT. VEN. = *Η Θεία Γραφή δηλαδὴ Παλαιάς καὶ Νεάς Διαθήκης ἅπάντα. Divina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti Omnia* [...], Veneţia, 1687.

VULG. = *Bibliorum Sacrorum Iuxta Vulgatam Clementiam*. Nova Editio Breviario Perpetuo et Concordantiis Aucta Adnotatis etiam locis qui in Monumentis Fidei Solemnibus et in Liturgia Romana Usurpari Converunt, Curavit Aloisius Gramatica, Typis polyglottis Vaticanus, MCMXXIX.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Şaguna = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii cei vechi şi cei noao,* tipărită [...] sub supravegherea şi cu binecuvântarea excelenţei sale, prea sfinţitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiiu, 1956-1958.

Badea = Gh. Badea, *Dicţionar grec-român şi român-grec al celor trei sfinte şi dumnezeieşti liturghii*, Editura Doxologia, Iaşi, 2009.

Bailly = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, 1996.

Carrez, Morel = Maurice Carrez, François Morel, *Dicţionar al Noului Testament*, Traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, Bucureşti, 1999.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1965 şi urm.

Liddell-Scott = H. G. Liddell, R. Scott, *A Greek–English Lexicon. With a revised Supplement*, Clearedon Press, Oxford, 1996.

MDA= *Mic dicţionar academic*, vol. I (A - Me), vol. II (Mi–Z), Grupul Editorial Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.

B. Literatură secundară

Anania 2008: Bartolomeu Valeriu Anania, *„Biblia lui Şerban", monument de limbă teologică şi literară românească*, în „Tabor", nr. 8, noiembrie, Editura Mitropoliei Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, Cluj-Napoca, p. 5-12.

Barr 1979: James Barr, *The Typology of Literalism in ancient biblical translations*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1979, în seria *Nachrichten der Akademie der Wissenschften* in Göttingen aus dem Jahre 1979, Philologisch-Historische Klasse, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1979.

Cândea 1963: Virgil Cândea, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă şi literatură", vol. VII, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., Bucureşti, 1963, p. 29-76.

Gafton 2008: Alexandru Gafton, *Biblia de la 1688. Momentul cultural şi lingvistic*, în „Tabor", nr. 8, noiembrie, Editura Mitropoliei Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, Cluj-Napoca, 2008, p. 17-20.

Munteanu 1987: Eugen Munteanu, *Despre traduceri şi despre limbile de cultură*, în „Dialog", nr. 120, noiembrie 1987, Iaşi, p. 8.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, Bucureşti, 2008.

Munteanu 2008a: Eugen Munteanu, „Biblia de la Bucureşti (1688) în raport cu versiunile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română. Un punct de vedere filologic", în Mihai Vizitiu (ed.), *Sfânta Scriptură şi Sfânta Liturghie, izvoare ale vieţii veşnice*, Secţiunea biblică, Trinitas, Iaşi, 2008, p. 111-134.

Munteanu 2009: Eugen Munteanu, *Despre tradiţia biblică românească*, în „Idei în dialog", nr. 4, 16 septembrie 2009, Bucureşti, p. 1-14.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)

Pavel 2001: Eugen Pavel, „Un monument de limbă literară: Biblia lui Samuil Micu, în Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao, Blaj, 1795", în Ioan Chindriş (coord.), *Biblia de la Blaj. Ediție Jubiliară*, Roma, 2000, p. 1-22.

Pavel 2007: Eugen Pavel, *Între filologie şi bibliofilie*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2007.

Perpessicius 1986: Perpessicius, *Scriitori români*, vol. I, Antologie şi prefaţă de Andrei Roman, Tabel cronologic de Teodor Vârgolici, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.

Roşian 1988: Mircea Roşian, *Probleme de tehnică a traducerii în Biblia de la București*, în „Dacoromania", Jahrbuch für östliche Latinität, 7, Herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber, Freiburg/ München, 1988.

BDD-A19615 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:11 UTC)